

El Neoclassicisme és el moviment estètic i literari propi de la segona meitat del segle XVIII. S'ha d'entendre com una reacció de cansament contra el Barroc, tant pel que fa a la forma com al seu contingut.

Com el seu nom indica, en literatura es tracta d'un moviment que torna a la inspiració del món clàssic (Grècia i Roma), a les idees d'**equilibri**, **sobrietat** i **mesura** enfront dels excessos i l'ampul·lositat del Barroc.

En el seu naixement van contribuir-hi:

- L'aparició d'importants descobriments arqueològics, com els de Pompeia i Herculà, que recuperen per al món les formes estètiques de l'època clàssica.
- La difusió de les idees de la Il·lustració, que s'oposaven al concepte de monarquia absolutista tradicional. El Neoclassicisme serà un moviment d'inspiració burgesa.

El moviment de la Il·lustració, els seus pensadors, filòsofs i polítics (Voltaire, Montesquieu, Diderot), les seves idees que van acabar donant lloc a l'*Enciclopèdia* i a la Revolució Francesa, se sentien defensors de la Raó per sobre del caos que suposaven els sentiments i les passions típicament barrocs, volien superar el període d'influència total de la religió en la vida dels homes. Per això el segle XVIII és anomenat "El Segle de les Llum", perquè es vol superar el període de foscor intel·lectual del segle XVII.

Per tant, podem dir que en el període neoclàssic.

- Predominen les **idees racionalistes** (la Raó com a única font de coneixement) i un desig de millora de la humanitat.
- Interès pel progrés de les societats.
- Interès per les ciències.

En literatura, la influència de la Il·lustració i dels enciclopedistes francesos es traduirà en:

- Continguts racionals
- Objectius morals i didàctics
- Llengua clara i precisa
- Rigidesa formal (academicisme, normes estètiques que tots els artistes havien de seguir)
- En teatre, el gènere que predomina és la tragèdia (d'arrel clàssica), amb Racine com a màxim representant.

La literatura neoclàssica serà bàsicament **assagística** i **didàctica**, a causa d'aquest interès investigador i científic. Els **gèneres** típics d'aquest corrent són la **tragèdia** de tema clàssic (com a resultat del renovat interès pel món clàssic), la **comèdia de**

caràcters, la poesia pastoral, la sàtira i la faula didàctica (que aporta ensenyaments morals).

A les terres de parla catalana, el final de la Guerra de Successió suposarà la pèrdua dels drets polítics i lingüístics: queden prohibits els usos públics del català, s'anul·len les institucions catalanes, es clausura la Universitat de Barcelona, etc. Ens trobem, per tant, davant un agreujament de la situació de diglòssia (llengua A, castellà, llengua B, català) que tindrà greus repercussions literàries. El Neoclassicisme apareixerà més tard que a la resta d'Europa (cap al 1770). Però es produeix l'aparició d'una burgesia catalana força activa, nascuda de la revolució agrària i de l'obertura dels mercats americans als catalans, que havien tingut prohibits des del segle XVI, de manera que les idees neoclàssiques tenen certa vida a Catalunya. Però no cal oblidar el centralisme espanyolista de la monarquia borbònica, que fa que molts dels escriptors i intel·lectuals catalans acabin emigrant a la capital o que, en tot cas, acabin escrivint en castellà, més aviat obres erudites i científiques que no pas literàries.

Amb tot, l'activitat escrita en català no desapareix. Es publicaran assajos, diccionaris, dietaris, tot i que aquesta activitat es concentra sobretot en dos nuclis: **Menorca**, sota domini anglès, que reconeix la llengua local, a diferència del que estava succeint a l'Estat espanyol, i el **Rosselló** (Catalunya Nord).

Literatura assagística i didàctica

L'assaig: és una obra d'extensió variable que desenvolupa un tema concret mitjançant judicis o apreciacions personals. Hi ha voluntat de creació literària i vol aprofundir en el coneixement de l'home (intenció moralitzadora). Tracta de temes diversos: història, filosofia, política, llengua, religió, literatura... En el camp de l'assaig didàctic destaca l'obra del capellà i pedagog **Baldiri Reixach** (1703-1781). L'any 1749 va publicar les *Instruccions per l'ensenyança de minyons*, primera manifestació a Catalunya de les repercussions dels nous sistemes pedagògics imperants a Europa, però adaptat, gràcies a la seva experiència personal, a la mentalitat dels nens de les escoles primàries de Catalunya. Conseqüent amb el mètode que defensava que l'educació havia de començar en la llengua materna i no en llatí, és escrita en català i molts passatges constitueixen una fervorosa defensa d'aquesta llengua; al final inclou, tanmateix, un diccionari castellà-català per facilitar l'aprenentatge del castellà, que considera la més útil de les llengües estrangeres. L'obra tingué una gran popularitat.

Cal tenir en compte també l'obra de **Josep Pau Ballot** (1747-1821), que era pedagog i gramàtic. El seu interès per la llengua catalana, que va ser característic en els intel·lectuals de la segona meitat del segle XVIII, va fer que participés en una polèmica sobre l'ortografia catalana que l'any 1796 es mantenia al *Diario de Barcelona*, i el va portar a escriure la primera gramàtica del català impresa a Catalunya des de l'Edat Mitjana, *Gramàtica i apologia de la llengua catalana*, en la qual treballà entre el 1810 i el 1814, durant l'ocupació francesa napoleònica, període durant el qual el català tornà a ser llengua oficial. Aquesta obra, però, no va ser publicada fins el 1815, després d'haver acceptat la Junta de Comerç de Barcelona —a qui l'autor dedicà l'obra pel desembre del 1814— de contribuir a les despeses de la impressió. La *Gramàtica* comença amb la dedicatòria —en català i en castellà—, li segueix un important prefaci

apologètic (és a dir, de defensa de l'ús del català) i segueix amb un breu estudi sobre l'origen de la llengua catalana. El seu contingut consta de quatre parts: analogia (explicació de les parts de l'oració), sintaxi, ortografia i prosòdia, i és seguida per una conclusió constituïda per una **antologia de textos literaris** de Vicenç Garcia, Josep Romeguera, Agustí Eura i Ignasi Ferreres, **per un diccionari** (vocabulari català-llatí, acompanyat d'uns altres dos de molt breus: català-àrab i català-grec) destinat a demostrar l'origen llatí del català, i, finalment trobem un comiat als lectors, igualment de caràcter apologètic (defensa), que acaba amb el conegut lema "***Pus parla en català, Déu li'n don glòria***" (*Ja que parla en català, que Déu li doni glòria*). Ballot va recollir tota la tradició apologètica sobre la llengua catalana característica del segle XVIII. La seva obra va provocar comentaris favorables i va influir en els tractats gramaticals posteriors, escrits ja en plena Renaixença.

Dietaris

Rafael d'Amat i de Cortada (1746-1818), baró de Maldà, va escriure un immens **dietari** en 60 volums, mantingut pràcticament sense interrupció des del 1769 fins al 1816, anomenat *Calaix de sastre*. Podem dir que és més que un simple dietari (gènere historiogràfic que dona les notícies per dies). El baró de Maldà anotava en aquest dietari el que feia cada dia: on anava d'excursió, què esmorzava o dinava, les xerrades que mantenia amb els seus amics, quins eren els rumors que corrien... En resum, volia donar notícia de tot el que succeïa al seu voltant, gairebé en estil periodístic, de manera que és un testimoni excel·lent del que era la vida de la noblesa catalana de l'època. Utilitza un to humorístic, satíric, i fa servir un estil directe, viu i col·loquial. L'obra del baró de Maldà no té només un valor documental sobre la vida al segle XVIII, sinó que també és una de les obres més importants escrites en català entre els segles XV i XIX.

El teatre neoclàssic: Joan Ramis

El tractat d'Utrecht (1713), va comportar que, en finalitzar la Guerra de Successió, la corona espanyola hagués de cedir Menorca al anglesos. D'aquesta manera, l'illa no es veié afectada pels decrets de Nova Planta ja que l'administració anglesa va respectar la legislació i la llengua catalanes. Menorca, sota sobirania britànica, va quedar al marge de la persecució política i cultural i va mantenir les seves institucions i l'oficialitat de la llengua catalana.

A Maó, que esdevé port franc, es dona l'aparició d'una burgesia il·lustrada dedicada al comerç i plenament normalitzada en català, mentre que, paral·lelament, l'aristocràcia més castellanitzada, perd poder. Aquesta burgesia demanda entreteniment en català i entre aquestes diversions hi ha el teatre, amb un repertori prou extens en català. Escriptors menorquins com Pere i Joan Ramis, Vicenç Albertí o Antoni Febrer van traduir al català textos dramàtics de Molière, Goldoni, Metastasio o Beaumarchais.

El punt culminant del moviment literari menorquí va ser la creació de la **Societat Maonesa de Cultura**, centre il·lustrat on el català era oficial i obligatori. Els acadèmics que hi van participar van donar gran importància al teatre culte que no s'havia desenvolupat al Principat, ni al País Valencià ni a Mallorca.

Joan Ramis (1746-1819) és un excel·lent exemple d'aquesta "normalitat excepcional" que es viu a Menorca en relació a l'ús del català i a la literatura en aquesta llengua. Escrivéu un teatre culte plenament neoclàssic en un català remarcable pels seus versos alexandrins, però també per la concepció i l'ambició dels seus drames. Les seves tragèdies més importants són *Lucrecia*, *Arminda* i *Rosaura o el més content amic*.

Lucrecia o Roma lliure

Aquesta tragèdia de Joan Ramis és una mostra de l'interès de la literatura neoclàssica pels temes i personatges de la història antiga, ja que se situa a Roma durant el període de la monarquia. ens parla de la Roma antiga. L'any 509 aC, la ciutat estava sota la tirania d'un rei estranger, Tarquini el Superb, que havia abolit la constitució i que abusava del poble. El fill del tirà viola Lucrecia, esposa del general Col·latí mentre aquest era a la guerra, i ella, incapaç de suportar el dolor, s'acaba suïcidant.

Aleshores en Brutus, tribú i company de Col·latí, jura venjança davant del seu cadàver. Finalment la monarquia és abolida i s'instaura la República Romana.

En aquesta tragèdia, l'il·lustrat maonès aborda els temes universals de la defensa de la llibertat, l'atac a la tirania o el conflicte entre la raó i la passió, per mitjà de la recreació d'una de les llegendes fundacionals de la república romana, el mite de Lucrecia, exemple clàssic de la fidelitat conjugal.

La violació i suïcidi de Lucrecia han estat objecte de múltiples representacions en les arts plàstiques, incloent-hi obres de Tiziano, Rembrandt, Dürer, Rafael o Botticelli.

En la poesia, la història de Lucrecia és narrada al poema de Geoffrey de Chaucer *The Legend of Good Women* (1380). William Shakespeare també publicà un poema el 1594 titulat *La violació de Lucrecia*, i esmenta el personatge a *Titus Andrònic*.

Llegiu ara un fragment de la tragèdia *Lucrecia*, obra de Joan Ramis:

TARQUINO: Com sempre, per plorar los vostros ulls estan?

Les ll'agrimes, senyora, en vós no cessaran?

Mitigau el turment, dau tregües al dolor,

pues vos ha feta el Cel per a un destí millor.

LUCRÈCIA: I ¿què altra cosa més pot fer una afligida,

sinó passar plorant sa desgraciada vida?

Elles calmen ma pena, aplaquen mon turment:

mon cor, senyor, no pot consolar-se altrament.

Mon adorat espòs acaba de partir:

pensau, pues, com jo estic, quals penes dec sofrir.

La sort en mi demostra el seu cruel rigor:

ella me fa alegrar per dar-me més dolor.

A penes al gosar a mon espòs present

havien mos dolors cessat súbitament,

a penes començava, alegre, a respirar,

quan ja me priva d'ella, quan ja lo fa apartar,

quan torna a submergir-me en los passats dolors,

qui sempre són més cruels, qui sempre són pitjors.

TARQUINO: Este vostro turment, esta vostra aflicció

mourien el meu cor a pena, a compassió,

si, cansada la sort, de veure-us penar,

no vos volgués en fin, senyora, aconsolar.

LUCRÈCIA: Vostro discurs sorpresa, atònita, me té.

Jo vos lo jur, senyor, altre motiu no sé,

sinó el veure present a mon espòs amat,

perquè los meus sospirs haguessen acabat.

Esto pot fer cessar la trista vida mia;

esto sols en mon cor pot moure l'alegria.

TARQUINO: Ja vos faç, doncs, patent lo que ha de fer mudar

en un content etern el vostro sospirar.

¿Què més digne motiu, senyora, què més glòria,

major consolació, més singular victòria,

que veure que es rendeix, es postra davant vós
un príncep que los Cels han fet per amar-vós?

LUCRÈCIA: Oh, Déus, què és lo que deis?

TARQUINO: Que jo vos am, senyora,
que vós solament sou la que mon cor adora.

Vós veis el príncep vostre a vostres peus rendit.

Sa passió, son amor, a tant lo ha reduït:

admeteu son ardor, Lucrecia, no irriteu
un cor qui pèr amar tan humiliat es veu.

LUCRÈCIA: A penes he comprès lo que m'haveu parlat,
quan de mon esperit l'horror s'ha apoderat.

(Joan Ramis: *Lucrecia*, acte III, fragment de l'escena III)